

עיונים לשבת פרשת ויחי עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

קבורה בארץ ישראל

הרב שאולי גרינפלד

רבי, לא ראה בעין יפה, את מנהגם של אותם אנשים שמעולם לא חיו בארץ ישראל, לבקש להיקבר בה אחרי מותם. בעיניו של רבי, אותם אנשים שלא עלו בחייהם, הביעו באי – עלייתם זלזול בארץ ישראל: 'ונחלתי שמתם לתועבה' – בימי חייכם תיעבתם את נחלת ה', ועכשיו אחרי מותכם, כשאתם מבקשים להיקבר בה, אינכם מבקשים אלא להוסיף בה טומאה: 'ותבאו ותטמאו את ארצי'. ואילו רבי אליעזר ביקש ללמד עליהם זכות: הקבורה בארץ ישראל, יש בה משום כפרה עבורם – 'וכפר אדמתו עמו'. הקבורה באדמת הארץ מכפרת.

התייחסות נוספת, למנהג הקבורה בארץ ישראל, אנו פוגשים גם במסכת כתובות⁸. וכך מובא שם:

"אמר רב ענן: כל הקבור בארץ ישראל, כאילו קבור תחת המזבח. כתיב הכא⁹ 'מזבח אדמה תעשה לי', וכתיב התם 'וכפר אדמתו עמו'. עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל. נח נפשיה בחוץ לארץ. אתו אמרו ליה לרבי אליעזר, אמר: אנת עולא, 'על אדמה טמאה תמות'¹⁰. אמר לו: ארונו בא. אמר להם: אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה".

הגמרא מביאה את דברי רב ענן, שלימד אותנו שהקבורה בארץ ישראל מכפרת, באופן דומה למה שהמזבח מכפר על האדם. אחר כך מספרת הגמרא, שעולא, אחד מחכמי הגמרא, היה רגיל שהיה עולה לארץ ישראל, אך כאשר נפטר היה בחוץ לארץ. כשהודיעו על כך לרבי אלעזר, הוא התאונן, שהתקיים בעולא הפסוק, 'על אדמה טמאה תמות'. בקשו התלמידים להרגיע את רבי אלעזר, ואמרו לו שארונו של עולא הועלה לארץ

פרשת ויחי, פותחת בבקשתו של יעקב אבינו להיקבר בארץ ישראל, לאחר מותו:

"ויקברו ימי ישראל למות, ויקרא לבנו ליוסף, ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי, ועשית עמדי חסד ואמת, אל נא תקברני במצרים. ושכבתי עם אבותי, ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם"¹.

מסתיימת בבקשתו של יוסף, שבעת שיזכו להיגאל מגלות מצרים, יעלו אותו להיקבר בארץ ישראל:

"ויאמר יוסף אל אחיו, אנכי מת, וא-להים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב. וישבע יוסף את בני ישראל לאמר, פקד יפקד א-להים אתכם והעליתם את עצמותי מזה"².

הן יעקב והן יוסף, מבקשים להיקבר בארץ ישראל. הוראתם של יעקב ויוסף, היוותה דוגמה לחיקוי לדורות הבאים, וחכמינו זכרונם לברכה, נחלקו כיצד להתייחס לכך. וכך אנו מוצאים במדרש רבה³:

"מעשה ברבי ורבי אליעזר שהיו מהלכין בפילי⁴ שחוץ לטבריא, ראו ארון של מת שבה מחוצה לארץ להקבר בארץ ישראל, אמר רבי לר' אליעזר: מה הועיל זה שיצתה נשמתו בחוצה לארץ ובא להקבר בארץ ישראל, אני קורא עליו 'ונחלתי שמתם לתועבה'⁵, בחייכם, 'ותבאו ותטמאו את ארצי'⁶, במיתתכם. אמר לו: כיון שהוא נקבר בארץ ישראל, הקדוש ברוך הוא מכפר לו דכתיב⁷ 'וכפר אדמתו עמו'".

1	בראשית מ"ז כ"ט – ל.	8	קי"א.
2	שם נ"ד – כ"ה.	9	שמות כ, כ"א.
3	ויחי פרשה צ"ו סימן ה'.	10	עמוס ז, י"ז.
4	שם של מקום.		
5	ירמיהו ב, ז.		
6	שם.		
7	דברים ל"ב, מ"ג.		

הארונות לירושלים היתה בניגוד לדין, אך מסתבר שהשואל רצה לדעת אם לא היה בטלטול הארונות למשך מרחק גדול כל כך, משום בזיון כבוד המתים.

הרמב"ם השיב על השאלה במילים ספורות, וחד משמעויות:

"מה שעשה הוא טוב מאד, וככה עשו גדולי חכמי ישראל".

שאלות בעניין בקשות בני משפחה להיקבר בארץ ישראל, העסיקו את גדולי ישראל גם בדורות האחרונים. בספר אוסף פסקי דין חלק ב'¹⁴, מובא סיפור, אודות אשה אחת שהיתה גרה בארץ, אך כיון שלא היה שלום הינה לבין בעלה היא התגרשה ועברה לגור בארצות הברית. בזמן היותה בגלות, היתה חוזרת ומבקשת שאחר מותה יקברו אותה בארץ ישראל, ולצורך העניין ישתמשו בכסף שהפקידה בחייה באחד הבנקים בארץ. לאחר מותה, ביקשה אחותה לקיים את בקשתה, ולשחרר את הכספים לצורך מימון הבאת הגופה וקבורתה, ואילו יורשי הנפטרת טענו שציווי הנפטרת אינו מחייב אותם, והם רוצים לקבורה במקום פטירתה, ולקחת את כספה לעצמם.

הדין והדברים שבין הצדדים הגיעו לבית הדין הגדול בירושלים, ושם נקבע על ידי הַרְבֵּב דיינים שבראשו עמד הרב הראשי לישראל, הגאון הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, שהנפטרת תיקבר בארץ ישראל כפי בקשתה. בתוך נימוקיהם כתבו הדיינים:

"מסתבר שמקום קבורה בארץ ישראל יש לה דין של צרכי קבורה, שהרי מבואר בדין... שהקבור בארץ ישראל כקבור תחת המזבח... שאף שאסור להוציא המת ממקום קבורתו אבל להוליכו לארץ ישראל מותר. וכן נהגו יראי ה' וחושבי שמו לצוות את בניהם אחריהם ולזרזם שיוליכום לקבורה בארץ ישראל, משום כך לא גרע דבר זה מזה שכופין על כל צרכי קבורה".

אף הרמב"ם עצמו ביקש להיקבר בארץ ישראל, ומקום מנוחתו כבוד בעיר טבריה.

חזק חזק ונתחזק!

ישראל, והוא יזכה להיקבר כאן. ענה להם רבי אליעזר, שאמנם בשורה טובה יש בכך שעולא יזכה להיקבר בארץ ישראל, אבל יש הבדל גדול בין מעלתו של מי שזכה לחיות ולמות בארץ ישראל, לבין מעלתו של מי שזכה רק להיקבר בה. בעקבות דברי הגמרא האלו, כתב הרמב"ם בהלכות מלכים¹¹:

"אמרו חכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולין, שנאמר¹²: 'וּבַל יֵאמֶר שֶׁכֵּן חָלִיתִי, הֵעַם הַיּוֹשֵׁב בְּהַ נֶשׂ וְאֵין עוֹן'. אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא. וכן הקבור בה נתכפר לו, וכאילו המקום שהוא בו מזבח כפרה, שנאמר: 'וכפר אדמתו עמו', ובפורענות הוא אומר: 'על אדמה טמאה תמות', ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו אחר מותו, ואף על פי כן גדולי החכמים היו מולכים מתייהם לשם, צא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק".

הרמב"ם הביא את דברי רבי אליעזר, שמי שלא זוכה להיפטר מהעולם על אדמת ארץ ישראל, אף אם זוכה להיקבר בארץ, אין מעלתו גדולה כמעלתו של מי שזכה לחיות ולמות כאן, והוסיף, שיעקב אבינו ויוסף הצדיק מלמדים אותנו, שלמרות כל זאת יש להשתדל להיקבר דווקא בארץ ישראל.

השקפתו של הרמב"ם בדבר חשיבות הקבורה בארץ ישראל, באה לידי ביטוי גם בתשובותיו אל אשר נשלחו באיגרות אלא הפונים אליו לבקש את דבר ה'. וכך היתה לשון השואל, בדבר קבורתם של הוריו, אשר בקשו להיקבר בארץ ישראל¹³:

"ותורנו הדרתו... האם כאשר היה אחד מישראל, לו אָם ואב, אשר השתוקקו כמה פעמים בחייהם, וגם כאשר חלו את חֲלִיִּים אשר מתו בו, שייקברו בארץ ישראל או יובאו עצמותיהם אליה אחרי מותם וייקברו בה. וסייעה' אחד מבניהם עם גודל חולשתו ודלותו, ונעזר במישהו שהובילו לירושלים ולקח עמו עצמות הוריו וקברן קרוב לירושלים. היש עליו גנות מצד הדין והאם עשה בזה מצוה או עבירה תורנו הדרתו ושכרו כפול".

השואל מספר על הורים שהביעו את רצונם מספר פעמים לאורך חייהם, להיקבר בארץ ישראל. ואכן אחר מותם, מצא אחד מבניהם אדם אחד שעלה לארץ, והסכים לקחת עמו את ארונותיהם, ולבסוף אותו אדם קברם סמוך לירושלים. ורצה השואל לדעת האם נהגו על פי הדין. השואל לא הסביר מדוע היה חשש שהבאת